

УДК 35.08

Газарян Світлана Вікторівна,

д.держ.упр., проф., професор кафедри державного управління ХарПІ НАДУ,
м. Харків

НОВА ЯКІСНА ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА У СФЕРІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

Проаналізовано цілі професійного навчання в умовах глобалізації. Визначено напрями європейської системи професійного навчання. Наведено визначення та загальний опис нових ключових компетентностей. Охарактеризовано концептуальні моделі для розробки освітніх програм у сфері публічного управління ЄС та України. Обґрунтовано розвиток національної моделі професійної підготовки фахівців з публічного управління на засадах інноваційності, гуманістичних цінностей та популяризації навчання протягом усього життя.

Ключові слова: система професійного навчання, ключові компетентності, загальні компетентності, освітня програма, публічне управління, євроінтеграція, глобалізація.

Постановка проблеми. Якість управління на національному, регіональному та місцевому рівнях значною мірою залежить від рівня освіти та професійної компетентності головного ресурсу публічної влади – персоналу. Здійснення в Україні реформ, які впливають з Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом (ЄС) [3], вимагає створення сучасної системи професійного навчання для задоволення потреб державних органів та органів місцевого самоврядування у високопрофесійних фахівцях. Для вирішення цього питання схвалено насамперед нові закони: “Про державну службу” і “Про вищу освіту”, за якими публічні службовці можуть реалізувати своє право на професійне навчання шляхом формальної (за освітніми програмами спеціальності “Публічне управління та адміністрування”), неформальної (підвищення кваліфікації) та інформальної (самоосвіта) освіти.

Проте проблема полягає в тому, що, попри очевидний рух у потрібному напрямку, ми й досі не спостерігаємо якісних змін: “система підготовки, спеціалізації та підвищення кваліфікації державних службовців, посадових осіб місцевого самоврядування, депутатів місцевих рад не відповідає сучасним вимогам до якості та змісту освіти” [1]; за якістю освіти з менеджменту, згідно

Індексу глобальної конкурентоспроможності за 2017–2018 рр., місце України коливається біля сотого із 137 країн світу [2].

Саме тому дослідження специфіки змін системи професійного навчання в країнах ЄС з метою їх адаптації стосовно національної системи професійного розвитку публічних службовців є актуальним, а відтак зумовило вибір напрямку дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Системний аналіз наукових праць і дисертацій із досліджуваної теми (Т. Василевської, Н. Гончарук, Н. Калашник, Н. Липовської, В. Лунячека, О. Мельникова, О. Оболенського, В. Олуйка, Т. Пахомової, Л. Прудіус, С. Серьогіна, І. Сурай, С. Хаджирадевої та ін.) засвідчив, що в науковій літературі, особливо зарубіжній, розглядається досить широкий комплекс проблем, що стосуються професійної підготовки фахівців у сфері публічного управління та адміністрування. У той же час існуючі виклики реформ державного управління вимагають додаткового аналізу питань професійного навчання представників публічних органів влади.

Мета статті – аналіз змін системи професійного навчання в країнах ЄС та розробка рекомендацій щодо їх адаптації стосовно національної системи професійного розвитку публічних службовців.

Виклад основного матеріалу. В країнах Європейського Союзу основну суть системи професійного навчання закладено новою концепцією освіти, схваленою в Інчхонській декларації “Освіта – 2030: забезпечення всезагальної інклюзивної та справедливої якісної освіти і навчання протягом усього життя”, що прийнята на Всесвітньому освітньому форумі (19–22 травня 2015 р., м. Інчхон, Південна Корея) під егідою ЮНЕСКО. Ця нова концепція зосереджена на питаннях *доступу до освіти; справедливості та соціальної інтеграції в освіті й за посередництвом освіти; гендерної рівності у забезпеченні права на освіту для всіх; якості освіти; навчання протягом усього життя*. В її основі лежить гуманістичний підхід до освіти та розвитку, орієнтований на усвідомлення значущості прав і гідності людини, соціальної справедливості, інклюзивності, захисту, культурного, мовного та етнічного

розмаїття, а також загальної відповідальності та підзвітності [4].

Зазначені глобальні освітні цілі визначають ключові напрями навчання і компетентності, на яких необхідно зосередити зусилля, щоб відповідати вимогам мінливого світу. Головні напрями європейської системи професійного навчання ґрунтуються на Рекомендаціях Європейського Парламенту та Ради Європейського Союзу “Про основні компетентності для навчання протягом усього життя”. 17 січня 2018 р. Європейський парламент і Рада Європейського Союзу схвалили Рамкову програму оновлених ключових компетентностей для навчання протягом життя [6], за якою компетентності визначаються як комбінація знань, навичок та ставлень, де: знання складається з фактів і цифр, концепцій, ідей та теорій, які вже встановлені та підтримують розуміння певної сфери або предмета; навички визначаються як здатність та спроможність виконувати процеси та використовувати наявні знання для досягнення результатів; ставлення описують диспозиції сприйняття і налаштованості щодо ідей, людини або ситуації й спонукають до відповідних реакцій або дій.

Ключовими компетентностями є ті, які необхідні всім людям для підвищення особистого потенціалу і розвитку, розширення можливостей працевлаштування, соціальної інтеграції та активного громадянства. Такі компетентності розвиваються в процесі навчання протягом усього життя, починаючи з раннього дитинства шляхом формального, неформального та інформального навчання. Усі ключові компетентності вважаються однаково важливими: кожна з них сприяє успішному життю в суспільстві. Компетенції можуть застосовуватися у багатьох контекстах і в різних комбінаціях. Вони переплітаються та поєднуються: розвиваючи компетентності, важливі для однієї життєвої сфери, ми одночасно розвиваємо й пріоритетні для іншої.

У додатку до Рекомендацій наведено визначення та загальний опис компетентностей. Так, *грамотність* – це здатність розрізняти, розуміти, висловлювати, створювати та інтерпретувати поняття, почуття, факти та думки усно та письмово, за допомогою візуальних, звукових та цифрових матеріалів у різних дисциплінах та контекстах. Розвиток грамотності є фундаментом для

подальшого навчання та лінгвістичної взаємодії. Залежно від контексту грамотність може формуватися рідною мовою, мовою навчання та/або офіційною мовою у країні або регіоні. Основні знання, вміння, навички та ставлення, пов'язані з грамотністю: грамотність передбачає здатність ефективно спілкуватися та налагоджувати стосунки з іншими людьми належним і творчим способом; вона також включає знання у сфері читання та письма і правильне розуміння письмової інформації; грамотність передбачає певний словниковий запас у людини, знання граматики та функцій мови. Вона включає усвідомлення основних видів словесної взаємодії, літературних і не літературних текстів, а також основних рис різних стилів та реєстрів мови; люди мають володіти навичками усного та письмового спілкування в різних ситуаціях, а також адаптувати своє спілкування до вимог ситуації; ця компетентність також передбачає здатність шукати і використовувати різні типи джерел інформації, формулювати та висловлювати свої усні та письмові аргументи переконливо, відповідно до контексту. Позитивне ставлення до грамотності означає цінування естетичних якостей мови та інтерес до взаємодії з іншими, розуміння та використання мови у позитивний та соціально відповідальний спосіб.

Мовна компетентність – це здатність ефективно використовувати різні мови для спілкування. Базується на здатності розуміти, висловлювати та інтерпретувати поняття, факти, думки, почуття як усно, так і письмово. Включає уміння слухати, говорити, читати та писати у відповідних соціальних та культурних контекстах. Основні знання, вміння, навички та ставлення, пов'язані з мовною компетентністю: використання словникового запасу, знання функціональної граматики різних мов та усвідомлення основних видів словесної взаємодії та реєстрів мов; знання суспільних звичаїв, культурних аспектів та діалектів мов; вміння розуміти розмовні повідомлення, ініціювати, підтримувати та завершувати бесіди, читати, розуміти та складати тексти з різним рівнем володіння різними мовами відповідно до особистих потреб; важливими є уміння вивчати мови у системі формальної, неформальної та

інформальної освіти протягом усього життя. Позитивне ставлення до мовної компетентності – це цінування культурної різноманітності, інтерес до різних мов і міжкультурного спілкування. Передбачає повагу до індивідуальних мовних особливостей кожної людини, зокрема до рідної мови осіб, які належать до меншин та/або є мігрантами.

Математична компетентність та компетентність у науках, технологіях та інженерії:

А. Математична компетентність – це здатність застосовувати логіко-математичне мислення для вирішення проблем у повсякденному житті. Математична компетентність передбачає здатність і бажання застосовувати логічне та просторове мислення, а також презентації (формули, моделі, конструкції, графіки, діаграми).

Б. Компетенція в науці – це здатність і бажання використовувати знання та методологію для пояснення природного світу. Компетенції в технології та інженерії – це здатність застосовувати знання та методології з метою задовольнити людські потреби. Компетентність у науках, технологіях та інженерії передбачає розуміння змін, спричинених діяльністю людини, та її особисту відповідальність за наслідки таких змін.

Основні знання, вміння, навички та ставлення, пов'язані з цією компетентністю:

А. Необхідні знання в математиці включають знання чисел, мір та структур, основних операцій та базових математичних презентацій, розуміння математичних термінів і понять та усвідомлення питань, на які математика може запропонувати відповіді. Люди мають володіти навичками застосування базових математичних принципів і процесів у контексті повсякденного життя вдома та на роботі (наприклад, фінансові навички), а також застосовувати й оцінювати логічні ланцюжки аргументів. Математична компетентність передбачає вміння математично обґрунтовувати, розуміти математичні докази і спілкуватися математичною мовою та використовувати відповідні засоби, зокрема статистичні дані та графіки. Позитивне ставлення до математики ґрунтується на повазі до

істини і готовності шукати причини та оцінювати їхню дійсність.

Б. Для науки, технологій та інженерії основні знання включають основні принципи природного світу, фундаментальні наукові концепції, теорії, принципи та методи, технології і технологічні продукти та процеси, а також розуміння впливу науки, техніки, інженерії та діяльності людини загалом на природу. Це дає можливість людям краще зрозуміти досягнення, обмеження та ризики наукових теорій та застосування технологій у суспільствах (у контексті цінностей, моральних питань, культури, прийняття рішень тощо). Вміння у цій сфері включають організацію процесу вивчення природи через контрольовані експерименти, застосування принципів наукового дослідження, здатність використовувати технологічні інструменти і машини, а також наукові дані для досягнення мети або отримання доказового рішення. Ця компетентність включає такі ставлення: цікавість, турбота про етичні проблеми, підтримка безпеки та екологічної стійкості, зокрема критичне оцінювання впливу технологічного прогресу на особистість, сім'ю, спільноту та світ загалом. Ставлення включають також готовність відкинути власні переконання, коли вони суперечать новим експериментальним висновкам.

Цифрова компетентність – це впевнене, критичне і відповідальне використання та взаємодія з цифровими технологіями для навчання, професійної діяльності (роботи) та участі у житті суспільства. Включає цифрову та інформаційну грамотність, комунікацію та співпрацю, створення цифрового контенту (зокрема програмування), кібербезпеку та вирішення проблем. Основні знання, вміння, навички та ставлення, пов'язані з цифровою компетентністю: знання того, як цифрові технології можуть підтримувати спілкування, творчість та інновації. Обізнаність щодо їхніх можливостей, обмежень, впливів та ризиків; розуміння загальних принципів, механізмів та логіки цифрових технологій. Знання базових функцій та використання різних пристроїв, програмного забезпечення та цифрових мереж; знання правових та етичних принципів, пов'язаних із використанням цифрових технологій; цифрова компетентність передбачає вміння використовувати цифрові технології для підтримки творчості, активного громадянства та соціальної

інтеграції, співпраці з іншими людьми для досягнення особистих, соціальних або комерційних цілей; навички включають можливість використання, доступу, фільтрування, оцінки, створення, програмування та обміну цифровим змістом; важливими є вміння захищати інформацію, зміст, особисті дані, а також ефективно взаємодіяти з програмним забезпеченням, пристроями, штучним інтелектом або роботами. Взаємодія з цифровими технологіями та змістом передбачає відкрите та перспективне ставлення до їхньої еволюції. Водночас це потребує критичного аналізу обґрунтованості, надійності та впливу інформації і даних, які доступні через цифрові засоби, а також етичного, безпечного та відповідального підходу до використання цих інструментів.

Особиста, соціальна та навчальна компетентність – це здатність усвідомлювати внутрішні стани, ефективно управляти часом та інформацією, конструктивно працювати з іншими людьми, залишатися стійкими і керувати власним навчанням та кар'єрою. Включає здатність справлятися з невизначеністю та складністю, учитися вчитися, підтримувати фізичне та емоційне благополуччя, співпереживати і конструктивно вирішувати конфлікти. Основні знання, вміння, навички та ставлення, пов'язані з цією компетенцією: особиста, соціальна та навчальна компетенція передбачає знання компонентів здоров'я розуму, тіла і способу життя; особиста компетентність передбачає уміння бути стійкими і здатними впоратися з невизначеністю та стресом; особистісні навички включають здатність виявляти свої можливості, концентруватися, справлятися зі складністю, критично аналізувати ситуації та приймати рішення; для успішних міжособистісних відносин та соціальної участі важливо розуміти кодекси поведінки та правила комунікації, прийнятні в різних суспільствах та середовищах; соціально важливим є вміння конструктивно спілкуватися в різних середовищах, співпрацювати в командах та вести переговори. Воно передбачає толерантність, висловлення своєї та розуміння точок зору інших людей, а також здатність формувати і підтримувати упевненість і співчуття; навчальна компетентність включає знання стилів сприйняття і стратегій навчання, своїх здатностей і потреб

розвитку. Важливо знати різноманітні способи розвитку своїх здатностей через доступні засоби освіти, які підтримують базове навчання, професійну підготовку та можливості кар'єрного зростання; навчальна компетентність передбачає здатність навчатися та працювати і спільно, і автономно, організувати та наполегливо здійснювати навчання, оцінювати прогрес і результати навчання. Важливим є вміння шукати підтримки, коли це доречно, ефективно керувати кар'єрою та соціальними взаємодіями. Особиста, соціальна і навчальна компетентність базується на позитивному ставленні до особистого, соціального та фізичного благополуччя та навчання протягом усього життя. Вона включає позитивне ставлення до співпраці, повагу до інших, наполегливість та цілісність, готовність до подолання упереджень та пошуку компромісів. Важливими є вміння визначати і ставити цілі, мотивувати себе, розвивати стійкість та впевненість, продовжувати навчатися протягом усього життя, аналізувати і вирішувати проблеми. Це підтримує і процес навчання, і здатність індивідуума долати перешкоди.

Громадянська компетентність – це здатність діяти як відповідальні громадяни і повною мірою брати участь у соціальному житті. Основні знання, вміння, навички та ставлення, пов'язані з громадянською компетентністю: громадянська компетентність базується на розумінні базових ідей, пов'язаних з індивідуумами, групами, організаціями, суспільством, економікою та культурою; вона включає усвідомлення цілей, цінностей та політики соціальних і політичних рухів, а також сталого розвитку, зокрема кліматичних та демографічних змін на глобальному рівні та їхніх основних причин; важливим є також усвідомлення різноманітності та культурної самобутності різних суспільств і народів; критичною для цієї компетентності є здатність ефективно взаємодіяти з іншими людьми в суспільних інтересах, зокрема щодо сталого розвитку суспільства. Йдеться про навички критичного мислення і конструктивної участі у діяльності громади та у прийнятті рішень на всіх рівнях – від місцевого і національного до європейського та міжнародного. Основою відповідального та конструктивного ставлення до громадянської компетентності є повага до прав людини. Це

передбачає також бажання брати участь у демократичному ухваленні рішень на всіх рівнях, підтримання соціальної та культурної різноманітності, гендерної рівності, соціальної згуртованості, готовності поважати приватність інших людей та брати на себе відповідальність за навколишнє середовище. Інтерес до політичних та соціально-економічних подій та міжкультурного спілкування має бути основою для подолання упереджень, пошуку компромісів та забезпечення соціальної справедливості і правосуддя.

Підприємницька компетентність – це здатність реагувати на можливості та ідеї і перетворювати їх у цінності для інших. Підприємництво означає вміння планувати й управляти проектами, що мають культурну, соціальну або комерційну цінність. Ця компетентність базується на навичках творчості, критичного мислення, вирішенні проблем, ініціативності, наполегливості та вмінні співпрацювати. Основні знання, вміння, навички та ставлення, пов'язані з підприємницькою компетентністю: знання того, що існують різні контексти і можливості для перетворення ідей в особисту, соціальну та професійну діяльність, а також розуміння підходів до планування та управління проектами; підприємливість потребує розуміння економічних та соціальних можливостей і викликів, з якими стикається роботодавець, організація чи суспільство. Необхідно знати етичні принципи й усвідомлювати свої сильні та слабкі сторони; підприємницькі навички засновані на креативності, що включає уяву, стратегічне мислення, вирішення проблем, а також критичний аналіз творчих процесів та інновацій; важливою є здатність приймати фінансові рішення стосовно цінності та вартості, ефективно спілкуватися та вести переговори з іншими, справлятися з невизначеністю, неоднозначністю та ризиком як невід'ємними частинами прийняття обґрунтованих рішень. Ставленнями, що характеризують підприємливість, є: почуття ініціативи, активності, пошуку, сміливості та наполегливості у досягненні цілей. Це також бажання мотивувати інших і цінувати свої ідеї, співпереживати і піклуватися про людей та світ, а також приймати відповідальність за етичність дій протягом усього процесу.

Культурна обізнаність та самовираження – це розуміння і повага до

того, як ідеї і сенси у різних культурах творчо виражаються і передаються через різні галузі мистецтва і форми культури. Основні знання, вміння, навички та ставлення, пов'язані з цією компетентністю: компетентність передбачає знання місцевих, національних, європейських та світових культур, зокрема мов, спадщини, традицій, культурних продуктів; включає розуміння різних способів передачі ідей між творцем, учасником та аудиторією в письмових, друкованих та цифрових текстах, театральних виставах, фільмах, танцях, іграх, мистецтві, дизайні, музиці, ритуалах та архітектурі, а також у гібридних формах; навички передбачають здатність виражати та інтерпретувати з емпатією образні та абстрактні ідеї, переживати емоції у різних сферах мистецтва і формах культури; важливо бути відкритим до різноманітності культурного самовираження, поважати його, а також дотримуватися етичних норм та бути відповідальним щодо інтелектуальної та культурної власності. Позитивне ставлення також включає цікавість до світу, відкритість, готовність брати участь у культурному досвіді.

Європейська система професійного навчання фахівців з публічного управління поступово адаптується до *нової концептуальної моделі для розробки освітніх програм*, ключові завдання якої сформулювала ЮНЕСКО у доповіді “Освіта: прихований скарб”, відомій як доповідь Жака Делора, – чотири стовпи освіти на XXI століття: *уміння вчитись* (когнітивний вимір), *уміння діяти* (інструментальний вимір), *уміння бути* (індивідуальний вимір) й *уміння жити разом* (соціальний вимір). Таким чином, чотиривимірна модель пропонує рамки для визначення ключових компетентностей (життєвих навичок), у тому числі для сучасного публічного службовця, якому вже не вистачає фіксованого набору професійних навиків або знань для виконання посадових обов'язків. Йому необхідно розвивати стійкість до суспільних викликів, широкий набір компетенцій та здатність адаптуватися до змін.

Очевидно, що інноваційна, інклюзивна та заснована на цінностях європейська система професійного навчання перспективна для української системи професійної підготовки представників державних органів та органів

місцевого самоврядування. Особливо зараз, коли відбувається процес розробки та впровадження освітніх програм нової спеціальності “Публічне управління та адміністрування” на основі трирівневої компетентнісної моделі: інтегральна компетентність та загальні і фахові компетентності. Наприклад, у Харківському регіональному інституту державного управління Національної академії державного управління під час підготовки такої освітньо-професійної програми для другого (магістерського) рівня вищої освіти шляхом опитування здобувачів вищої освіти та працівників державних органів і органів місцевого самоврядування було сформовано набір загальних компетентностей випускника. Загальні компетентності – це універсальні компетентності, що не залежать від предметної області, але важливі для успішної подальшої професійної та соціальної діяльності здобувача в різних галузях та для його особистісного розвитку. По-суті, вони перекликаються з ключовими компетентностями європейського освітнього стандарту.

Цікаво, що домінантними серед загальних компетентностей респонденти визначили навички для працевлаштування (“Здатність виявляти, ставити і вирішувати проблеми, приймати обґрунтовані рішення” – 73 % опитаних) і навички для навчання (“Здатність генерувати нові ідеї (креативність)” – 61 %). Щодо підвищення особистого потенціалу (індивідуальний вимір) або активного громадянства (соціальний вимір), то відповідні цим вимірам навчання компетентності ще потребують належної уваги з боку фахівців з публічного управління, наприклад: “Здатність показати усвідомлення рівних можливостей і гендерних питань” (11 % опитаних), “Здатність діяти на підставі етичних суджень” (17 %), “Здатність бути критичним та самокритичним” (19 %).

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Таким чином, досвід країн Європи свідчить про суттєвий вплив глобальної революції на розвиток системи професійного навчання на засадах інноваційності, гуманістичних цінностей та популяризації навчання протягом усього життя. Для успішного впровадження якісної професійної підготовки у сфері публічного управління перспективним є обґрунтування

нової моделі для розробки освітніх програм з посиленням індивідуального та соціального вимірів навчання задля формування цілісної особистості публічного службовця.

Список використаних джерел:

1. Про схвалення Концепції реформування системи професійного навчання державних службовців, голів місцевих державних адміністрацій, їх перших заступників та заступників, посадових осіб місцевого самоврядування та депутатів місцевих рад : розпорядження Кабінету Міністрів України від 01.12.2017 р. № 974-р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974-2017-%D1%80> (дата звернення: 10.10.2018).
2. Позиція України в рейтингу країн світу за Індексом глобальної конкурентоспроможності 2017–2018. URL: <http://edclub.com.ua/analitika/pozyciya-ukrayiny-v-reytingu-krayin-svitu-za-indeksom-globalnoyi-konkurentospromozhnosti-2> (дата звернення: 10.10.2018).
3. Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : Закон України від 16.09. 2014 р. № 1678-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 40. Ст. 2021.
4. Інчхонська декларація: концепція розвитку освіти до 2030 року. URL: <https://pon.org.ua/international/4171-inchxonska-deklaraciya-konceptiya-rozvitku-osviti.html> (дата звернення: 10.10.2018).
5. Освіта на основі життєвих навичок. Адвокаційний модуль для керівних кадрів. URL: <http://dlse.multycourse.com.ua/ua/> (дата звернення: 10.10.2018).
6. ANNEX to the Proposal for a Council Recommendation on Key Competences for Lifelong Learning. URL: <https://ec.europa.eu/education/sites/education/files/annex-recommendation-key-competences-lifelong-learning.pdf> (дата звернення: 10.10.2018).

Gazarian S. V. *New high-quality professional training in public administration.*

The analysis of the goals of professional training in the globalized environment is given. The directions of the European vocational training system are determined. The definition and general description of new key competencies are presented. The characteristic of the conceptual model for the development of educational programs in the field of public administration of the EU and Ukraine is provided. The development of a national model of professional training of public administration specialists based on the principles of innovation, humanistic values and popularization of lifelong learning is substantiated.

Key words: vocational training system, key competences, general competences, educational program, public administration, European integration, globalization.

Надійшла до редколегії 19.11.2018 р.